

L I U R A T U R A

◆ Miguel Sanchez-Ostiz ◆ 'No existe tal lugar' eleberraren egilea

«Denok dakigu literatura kritika batek hondora gaitzakeela»

La hogeieta hamar libururi argitaratu ditu Miguel Sanchez-Ostizek eleberriri, poema bilduma eta saiakeren artean. Azken hogei urteotan, gainera, milaka orrialde idatzi ditu prentsan, artikululu, zutabe, literatura kritika eta narrazioak bilduz orriotan. Haren liburuek, gainera, zeresan ugari sortzeaz gain -*Las pirañas* kasu-, hainbat sari irabazi dituzte, Herralde eta Euskadi eleberrri sariak, esaterako. Aste honetan aurkeztu du Bilbon azken eleberria.

Garkoitz Berasaluze/Zarautz

MIGUEL SANCHEZ-OSTIZ eleberrigile bezala bada ere ezaguna, baditu sei poema libururu ere, eta haien nondik norakoak argitu eta zerbait olerki erreztatze-ira hurbildu zen asteartean Zarautzera. Sanchez-Ostiz 1950ean jaio zen, Iruñean, baina egun Baztanen bizi da. Hala, bere burua «ufiofaren» egiten duen depresibotzat jotzen du. Zarautzen *Olerkia Euskal Herrian* erakusketa ikusten ari zen bitartean, gurekin aritu zen solasean.

■ Behin eta berriro idazten dituzte antzeko gauzak eta kolatu bera etengabe erreplikaitzen. Gauzak behin eta berriro esan behar horrek ba al du herri honen maila kulturalekin zertikustirik?

Ez. Ez dut ustie herritaren kultura mailarekin zertikustirik duenik gauzak behin eta berriro esan behar horrek. Idazlearen munitu pertsonalarekin du zertikusia. Irakurlea baino lehenago dago herri honekin estuki zertikusia duen munitu literarioa funktuzeko nire ahalegina.

■ Azken eleberrietan argi ikusten da zerbaiten blaketa pertsonalitatez atzalia hutsa bilhurtzen dela barne bidala egiteko. Erabat ados egongo zara Galeuzcako txosten batean adierazi denarekin. Hots, literatura idaztea beti izan dela barne bidala bat.

Bai, noski, erabat ados. Nire literatura ere hala izan da. Bertan dagoen bidalaria naiz ni, mugitzen ez dena, eta ez dut inolako zalantzarik esaterakoan nire literatura zerpatiek ga-

Miguel Sanchez Ostiz idazlea.

OSKAR MONTERO

rrantzia izan badu barne bidala izan duela.

■ Zure eleberrri ezagun batean Umbria, Irutiek sortutako zure hiri literarioa, «boudakinen hiritzat» aurkezten zenuen. Halakoa al da benetan zuretzat Umbria?

Ez. Benetan ez da hala. Begera, gaur egungo Iruñea ez dut ezagutzen ia. Umbriako munitu haurtzaroen eta gaztaroen kokatzen dut nik, gaur Iruñea den hiri hori kilometro karraiti bat besterik ez zenean. Bada jende bat nire eleberrietako hiri hori berehala onartzen edo ezagutzen duena, baina beste batzuk, ordea, oraindik ere txontxol baldina hau Iruñean gertatzen al da? galdetzen dute, hiritiduraz. Nik idazten dudana hiritia ni jaso nintzen munduko da eta ez oraingoa. Gaur egungo Iruñea handia ezzaguna dut.

Alde horretatik garrantzitsua izan da niretzat Baztanen bizitzaren jartzea. Erabaki hartu bizitza eta penitentsia aldatu dizkit, neurri batean.

■ Gehien ikusi duzun filma Marcel Carneren *Hotel du Nord (Iparraldeko hotela)* dela esan izan duzu. Zein da gehien irakurri duzun liburua baina?

Barojaren *La dama de Urbión* izango da ziurtenik. Bai.

■ Zerk darama irakurlea bizitzan barrena behin eta berri izan duzun irakurtzera?

Nork bere burua aurkitu nahiak. Ez dut ustie, gainera, inolako zalantzarik dagoenik hiri hila dela baretatzeko. Eta aurkako diogenak gezurra dioela uste dut. Gezurra dioela edota hiri horrela dela esatera ez dela ausartzen.

■ Irakurtzen al dituzun zure liburuz zaharrak, garai batean argitaratuko haiek?

Batzuk bai, eta beste batzuk.

«Komertzialak izan ez edota modu egon ez arren, garrantzitsuak diren kontuak eta hitzak biltzeko modua da poesia»

berri, ez. Bada bat, bereziki, irakurri izan dudana: *La quinta del americano*. Baztango munitu du du kokagune eleberririk horetan, eta idatzi nuenen munitu hura ez nuen ongi ezagutzen. Orain dakidana jakin izan banu orduan, beste eleberririk izango zeni. Zuzendu eta berri idatzi egin dut lan hura Baztan ezagutu eta gero.

■ Zinema kritikak ez dituzula irakurtzen eta ez dituzula kontuan hartzen esan izan duzu. Baina irakurtzen eta kontuan hartzen al dituzun literatura kritikak?

Aurreko galderearen erantzun bera du honek. Batzuk bai eta beste batzuk, berriz, ez. Hobe batzuetan zerbait kritikari kasurik ez egitea. Eta hiri, nik ere idazten ditudala literatura kritika! Baina hobe batzuetan kasurik ez egitea zerbait. Azken batean, sekula ez batakizatu zer ezkurtatzen den kritika baten atzean. Kritika idazten duenari gutxiengo zintotasun bat aitortu behar zaito, baina denok dakigu, bestealde, literatura kritika batek hondora gaitzakeela.

■ Aurreko astean, egunkari batean idatzi ohi duzun zutabean idazle lanbrotsuak edo udazkeneko idazleak izan zela zehintzen hipzide. Zure esililoa eta literatura ere udazkenekoa, lanbrotsua dela ez dago zalantzarik.

Bai. Nik ez dut orain artean oso komertziala izan daitkeen esililoa landu. Zutabe horretan gaur egungo bezalako gizarteak irakurtzen ez dituen liburuak nihen hipzide. Pio Baroja aipatzen nuen beste orduan. Barojaren garaitik asko aldatu da gizartea, eta balsa irakurlea ere. Egun, hain idazle handia izanik ere, oso irakurle gutxi, gutxiengoa, hurbiltzen dira Barojaren liburuetara. Hemen, Euskal Herrian, irakurtzen da gehien Baroja baina, hemendik kanpora oso irakurle gutxi diti.

■ Hainbat urte daramatza izan diren eta honetako jakingo

duzu zer den literatura gehien gaitzesten duzun eta bakere gogoko ez duzun.

Bai. Prepotentzia. Gehien hitzontzikeria. Egozintza. Azken batean, idazlea ez gaitzesteen maila bertan. Gero gehiago gaitzesten diti herri harbada, garai batean nik ere horrelakorik egin nuelako.

■ Aurkeztu berri duzun zure eleberria. No existe tal lugar libururik onena eta baina markada honetako eleberririk handienetakoa dela itxuriz izan da. Zure liburua onena dela diotenekin bat al zait?

Batez esango nuke, jake hau eta *Las pirañas* dira, nire ustez, nire lan sendoenak. Niken honekin oso gustura gaitz naitzelako nator bat hiri honetara, fincan nire isla hantekin, baina liburu hau. Barne bidala garrantzitsua egin diti liburu honetara, eta asmaturako es benetan sentititirakoa elkar osatu diti bidala. Barne bidala hiri burutzeko asmoak betetz joan zaitzidala nabaritu diti heinean gelditu naitz gurean eleberrarekin.

■ Poesia errezitaldia eskaintza hurbildu zara Zarautzen. Poesiak duen irakurle kopurua eta erreztaldea herri ezagututa, etorkizunaz hitz zuztu arma bat dela?

Bai. Itzuliako den testu zuztu bat badagoela uste dut. Irakurleak eta idazleak konturatu dira poesia gauza jakin baina biltzeko modu bat dela. Komertzialak izan ez edota modu egon ez arren, garrantzitsuak diren kontuak eta hitzak biltzeko modua da poesia. Komertzialko dira irakurle eta idazleak.

■ Oso hitz literatura idazleak eta idazle ofizialak izan diren abokatu izan zinen hamar urte. Non egiten da justizia errazago, epitegiak aldiraturan? Azken batean, irakurlearen pertsonaia eta gaitzera, nahi duen beza biltzeko ahalmena baina itxuriz.

Idazle ona izanez gero, errazago da justizia literaturan gaitzera, Cerrantes eta Kivorenak izan, literatura erantzungo mizurke. Hots, idazle berriak munitu bat osatu eta pertsonaia batzuk, gizarte bat, erakundeak den neurrian. Baina gaitz nontzean, errazago da epitegiaren egitea justizia, idazleak pertsonaia opatu behar izan kondenatu egiten baitira. Munitu idazleak, esan bezala, gaitz den orrialdeetan sartzea jartzen duen justizia literatura gaitz nontzearako gai ez den idazle ordea, jai du. Piskal gisa idazten duenaren literatura gogora eta ontzat ere gaitziki amaitzeko istorioa. x

■ Nontzaten irakurleak, beraz, norba izango du liburu bertan bildurak bilhurtzea dela. L. Irakurketa bakoiti interpretazio berrizuzten dituela jakin bat, inondik ere, hiri liburu, argitaratu idazlearenzat izan pu, baina irakurleak, irakurle bakoitzak dago betiko. Liter hain funsezkoa de horretara Wittgenste bildu zen, «munitu n osotasuna da ezagun harekin. L izan daitteke ber gauza bat den n irakurleak hurbild izen duenetik, irakurle den unetik takari den unetik pu baina zerbait Hazi, esaterako, nezek ere ederki iru honetan antz lurpean dagoer haz? lelopean.

Hilketak bat bitartekia ekiten baita baroiz honetan j den Sebastian Zu gertaeren argitza naitz aurtera egiti

■ Ipuin bilduma rna irakurtzen b rik gabe, beste d partatu gabe, izet guotasunera eta Eta liburu hon irakurri ondoren ri hiri bezala iritri zaizuela ere zitu izen diti. Ez da osaturako liburu ruaren azaleko diti bestelako kor Euskal litera rez gai erotiko gutxi dira. Noizb baten pasarte ba tiela idazkaria zia bakarrik.

da, eta ez diti us lik, euskal litera ezegonkorra der euskaldunatasu te dugun baino diagoa dauka h gu, besteala, frog turan soilik, ba sio artistikoetara bere ondorioak Baina orain egoteko arraz men aurkezten bildumaren ga eta erotsimoa l eta onuragarri: gismoa.

Ipuin bildur Zaleak taldea e

Liluratura

◆ Mary Dorcey ◆ idazle irlandarra

«Emakume irlandarren literatura bizi-bizirik dago»

Emakume idazleen Topaketaren hamargarren ekitaldia izan da aste honetan Donostian eta, aurren, Marina Mayoral, Menchu Gutierrez eta Helene Dorion gonbidatu dituzte antolatzaileek Mary Dorceyrekin batera. Dorceyk, poesia eta narratibian hainbat liburu argitaratu dituen emakumeak, Literatura Irlandarreko Rooney saria irabazi zuen 1990ean. Egun, Trinity Unibertsitate sonatuan liteteratura irakaslea da.

Gariñoz Berasaluze/Donostia

EMAKUMEEN ESKUBIDEEN ALDE, ama-alaben arteko harremanak eta emakumeen arteko amodioa azalduz, hainbat orrialde idatzi eta hitzaldi ugari eman ditu Mary Dorceyk. Irlandako mugimendu feministetan lan handia egindako idazleak Donostian hitz egin zuen asteartean eta asteazkenean, bertiz, Iruñean. Tartean, izan zuen deborarik gurekin egoteko ere eta Donosthako hitzaldia iren ondoren erantzun zien gure galderei.

■ **Bertan egon ez direnei nola laburtuko zenleke zure hitzaldia?**

Bakera aldera zenbait poema eta nire azken eleberraren pasarte bat irakurri ditut. Hitzaldian bertan, bertiz, gai ezberdinak izan ditut hizpide. Batez ere nire liburuetan behin eta berriro errepikatzen diren gaiak gogoratu ditut. Hala nola, ama-alaben arteko harremana, zahartzaro prozesua, haurtzaroa eta emakumeen arteko amodioa. Identitate sexualean kontua ere aztertzen dut, modurrik zabalenean. Hots, erromantikoa eta psikologikoa.

■ **Marcela Serrano txiletarrak esana da gizonak beraiak duela mlata urte asmatu zuten hizkuntza bakar eta unitaria erabiltzen dutela eta eleberririk idazterakoan hizkuntza horri aurre egitea izan dela bere arazo nagusienetakoa. Zure kasuan ere gauza bera esan al daiteke?**

Beno, egile horren hitzekin ez nago erabat ados. Egia da Marcela Serranok dioena baina neurri batean bakarrik onart dezaket hori. Izan ere, idatzizko hizkuntza gizonen esku egon da luzaroan eta alde horretatik erabat bat dator Marcela Serranorekin. Azken mendean iritsi aurretik, ordea, literatura gehiena, Irlandan behintzat, ahozkoa zen. Ahoz-kotasunaren kultura bizi-bizirik egon da duela gutxi arte eta kultura horretan, oihiturak eta belaunaldien arteko harreman guztiak hitzaren bitartez ehotzen diren ahozkotasun horre-

tan, suntuondoa izan da liburu bakarra. Eta suntuondoa, ohiki, amona edota ama izaten zener kontatua izaten zuena.

Amari entzunduko konituk ikasi dituzte betidanik seme-alabek eta, beraz, ez da erabat egia hizkuntza betidanik gizona bakarrik izan dela. Gogoratu behar da, ama-hizkuntza adiera bera ere hortik datorrela: amaren hizkuntza.

■ **Hitzaldian idazle gaelikoengandik asko ikasi zenuela esan duzu. Zergatik?**

Poeta gaelikoek oso tradizio zaharra dute eta XV eta XVI. mendeetan hauek deskribatzen zuten edertasuna eta natura nik ez nituen inon ikusi edota antzeman. Emakume batez maitemindu nintzenean konturatu nintzen, ordea, emakume hura edertasun gaelikoaren pertsonifikazioa zela eta poeta haiek berriro irakurtzen hasi nintzen. Ordudantik konhuratu naz poesia gaelikoak nire bizitzan eta, batez ere, literaturan izan duen eragina nabarmentzen dela eta idazle gaelikoengandik, inolako zalantzarik gabek, asko ikasi dudala.

■ **Emakumeentzat Irlandako tradizio literarioa haustea zein zaila den ere aipatu duzu hitzaldian barrera. Emakume eta idazle bezala, zein egile nabarmenduko zenuke literaturan eta tradizio horren aurkako ahalegi-nea?**

Erreferentzia gehienak ingelesez idazten dutenena dira, eskolan, literatura klaseetan XIX. mendeko egileak irakurtzen baitzuten. Emakumeen artean izen asko esan ditzaiket baina batzuk nabarmentzekotan biktian eskolan ezagutu genituen Kate O'Brien eta Jane Austen gogoratuko nituzke. Hauek gure

Mary Dorcey idazlea, joan den asteartean Donostian.

ANDER GULENEA

■ **Aurretik izanak asko lagundu ditugu. Irlandarritzat, garai hartan, idazle eta emakume izatea beste herrialde bateko kontua zen. Ez zitzaigun burutik pasatzen idazle izan gintzekela.**

Orain, gauzak asko aldatu dira eta emakume irlandarrok gure literaturaren sortu dugun eta, egun, gure literatura bizi-bizirik dago. Izan ezaz, O'Brien edota Leonely O'Connor galesiarra aipatuko nituzke. Baina, ezbaiztik gabek, bada beste hainbat ere. Ezinezkoa da guztiak aipatzea.

■ **Poesia, ipuingintza eta eleberrigintza jorratu duzu. Zuzen**

«Amari entzundako kontuak ikasi dituzte betidanik seme-alabek eta, beraz, ez da erabat egia hizkuntza betidanik gizona bakarrik izan dela. Gogoratu behar da ama-hizkuntza bera ere hortik datorrela: amaren hizkuntza»

■ **re mezu hedatzeko hiruretatik zein duzu gustukoena?**

Ez dakit. Hiruetan idazten dut, hirnak irakurtzen ditudalako. Nik, pertsonalki, ipuinak eta narrazio laburrak ditut gogoko baina argitaletxeek ez dituzte horrelakoak argitaratu nahi. Behin eta berriro eleberrin eske dabilzkit argitaratzailerik. Eleberririk maridulen eske, gainera.

■ **Bakartzeko, Irlanda eta Eskal Herriak betidanik harreman estua izan dutenez, esan nahi al zenleke bereziki zerbait eskal irakurleci?**

Bai, noski. Euskal kulturak goruntz egin dezala nahi nuke. Kultura eta nortasunaren aldeko borrokan antzekotasun handiak ditugu zuekin, baita borroka politikoan ere eta, horretatik, benetan desio dut zuen nortasuna gailendu dadila kultura antzetasun honetan. Gainera, baake gailendu dadila ere desio dizuet eta, batez ere, bakearen esperantza loratu dadila, orain Irlandan gertatzen ari den bezala.

Emakumeen ahotsa

aldartirikatu

URTEAK DIRA Mary Dorceyk poesia eta narratiba idaztean ekin zionetik, ia emakume mugimenduetan lanean hasi baino lehenago, dio berak Dorcey, ordea, laster baitan konturatu zen literaturaren historian emakume izenak ikusi nahi bazituen, lanean gogotik hasi beharra zegoela. «Ixtikitan Irlanda erabat kontserbadorea ezagitu genuen gure Kontserbadorea eta kaxtoilikoa», dio, «liburu ia gutxiak gizonak idaztzen zituen eta emakumeek idaztzen zituzten bakarrek eman zituzten indarra. Emakumeen ahotza ailarikatu beharra zegoen, ezinbestean, eta horretan aritu gara orain artean. Gure eskubideen alde lan egin eta zenbait gauza lortu joan bagara ere, horiek inon ez direla agertu konturatu ginen eta idatzi beharra zegoela».

Dorcey bezala, Irlandan bada literaturan bidea egin duen beste emakumerik ere, egia esan, inder hartu du gure mugimenduetan eta itzarropentzu egoteko arrazoiak baditugu, esan digu Dorceyk. Literatura bati buruzko azterketak edota antologiak egiteak literaturari hori izan badela eta sustratira dagoela esan nahi badu, zailazatik gabek, emakume irlandarrek badute gustura egoteko arazoirik.

Izan ere, azken aldian beraien literatura hizpidean hainbat lan argitaratu baita. Ezagutuena Patricia Boylek plazaratu duen *Women Coming Women: Contemporary Irish Women Poets* lana da. Bertan, batez ere, bost egileren lanak aztertzen dira: Eithne Strong, Nuala Ni Dhomhail, Eillean Ni Chuillean, Eavan Boland eta Medbh McGuckian. eta, gero, hauek beste zenbait emakumeren bertan izan duten eragina erakusten. Honela, Paula Mehan, Mary Dorcey, Rita Anne Higgins, Sara Berkeley edo Juana Casey-ren literatura ere hartzen du hizpide.

Beste lan ezaguna, Dublingo University College suntuak argitaratutako *Irlandar emakume idazle berrien antologia* da. Hemen, batez ere, Eavan Boland, Nuala Ni Dhomhail eta Maere Kelly-ren lanak aztertzen dira.

■ **Karram**
Hasier Etxena da. Prentziak kaleratutako bistan kulturez zentzu eta argunagoa baxerria ez daturte gure literaturaren liburuken hamabeste lan hainbat.

■ **Ipuin ezberd.**
ak, Estatuak, Alajio gi partikulak Gehien e duen jener. Eta bere a ipuin bildur honetan bost buruan: *Hilakuta, Arbisaldia* eta *no bat idatziz*.

Bai gai et Haster Etxe hau ere aurr ipuinetan g aztarna ir i ipuinetan ir nabariak l Etxeberriak honaren az dinez irudik ren bidaiak sentimendu osaturik dago.

■ **Gatak arg**
rtzko liburu oinarritako li da, eta horren bada izenek zaratu digut Lurra zein da niaren oinarri Erjiocn hiri du sinerri tranzia historia. Sinemesen izan dira, ez l nesmen jakr ko gizaririk tiak aztertut an, gizakiare rei erantzute dir a sinem bihurtzen dit nakoaren arr Afrika, Asia rikan bizi-bi misinoarkein moa, budisn kristautasunm emakume idazle berrien antologia da. Hemen, batez ere, Eavan Boland, Nuala Ni Dhomhail eta Maere Kelly-ren lanak aztertzen dira.

l i u r a t u r a

◆ **Jaume Fuster** ◆ 'Beirazko giltzak' liburaren egilea

«Literaturan, ohiko lau topikoak besterik ez ditugu ezagutzen»

Katalunian inork ez du zalantzarik egiten Jaume Fuster bertako idazle garrantzitsuenetakoa bat dela esatera-koan. Dozenaka eleberrit argitaratu ditu, eta horietan zenbait sari irabazi eta hizkuntza ezberdinetako atekak irerki ditu. Zinema eta telebistarako ere gidoi ugari idatzi izan ditu, eta prentsan ere ohikoak dira haren kolaborazioak. Egun, unibertitatean irakasle izateaz gainera, Katalanezko Idazleen Elkartereko lehendakaria da.

Garikoitz Berasaluze / Donostia

JOXE AUSTIN ARRIETAK 1984ko Galenzecan ezagutu zuen Jaume Fuster. Orduan sortutako adiskidetasunak zenbait fruitu eman ditu. Fusterren emazteak *Abuztuaren 15eko bazkalondoa* katalanera itzuli zuen eta, azkena, bertikoki aurkeztu du Elkar argitaletxeak. Hots, Katalunian arraz ezaguna den Fusterren *Beirazko giltzak*, Arrietak euskaratua. Liburra aitazakia, hainbat kontu azaldu ditxkigu Fusterrek.

■ **Duela hamahiru urte Galenzecan Jose Austin Arrieta ezagutu zenuen eta orduan sortutako adiskidetasunaren fruitua da liburu hau. Azken batean, badinudi horrelako harremanen sortzeak egiten duela garrantzitsu Galenzeca beste ezereen gainetik.**

Galenzecak maila instituzionalan ez du emaitza handirik sortzen, baina maila pertsonalean badu bere garrantzia. Galenzuca urtero egiteak, azken batean, honelako harremanak sendotzeko balio izan du. Alde horretatik Galenzecak betetzen du bere egin beharra. Kexak beste alde batetik datoz. Hots, urteroko txosten eta komunikazioak biltzen dituen liburu aragitaratzeaz gain beste ezer ez dugula jortu. Horrek gure ezgatasuna agerian uzten du. Orain, badinudi argitaratzaileen arteko Galenzuca emaitzak ematen hasi dela eta, alde horretatik, bai-korra naiz ni. Badut itxaropenik argitaletxeetan, azken batean bohera berek baitute.

■ **Zer da edo zer dira Beirazko giltzak?**

Bada Dashiell Hammetten nobela bat, *Kristalezko giltza* izeneko. Katalanez giltza eta giltzarria hitz bera dira: *clau*. *Beirazko giltzak*, beraz, hitz-joko bat da. Batetik, beirazko giltzak dira, bere horretan; eta besteetik, itrenbide gardena, sozuzio transparentea da. Ipuinetan aurkezten dudana jokoaren bi esanahiak horiek dira. 1980an argitaratu nituen ipuin

edo kasu hauek guztiak, *El Món* izeneko aldizkarian. Astero mis-terio bat idatzi ohi nuen eta ehundik gora argitaratu ziren. Hain aukeraketa bat da liburu hau. Haltetako hamazazpi biltzen dira *Beirazko giltzak* honetan.

■ **Liburuko protagonistak, Luis Arquer ikertzaile pribatuak, hitzurrean kontatzen du horri guztia. Dashiell Hammette ere liburuko protagonistari, berak asmatutako Ikertzaile pribatuari, idatziarazi zion hitzurrerik.**

Bai, bai. Hala egin dut nik ere. Dakizun bezala, gainera, Luis Arquer Bartzelonan jaio zen, ni bezala, ni jaiotz nintzen urte berean. Horti dela eta, institutu askotan galdetu izan didate ea Luis Arquer ni neu ote naizen. Ezezko birbila erantuzten diet beti. Egia da belnalditako bateko pertsonaia dela Arquer, baina ez naiz ni. Ni sekula ez naiz izan Ikertzailea.

■ **Ross Macdonald eta haren Lew Archer ikertzaile ezaguna zure Luis Arquerren osaba eta lehengusua dirala aitortu duzu. Zentat zor ditozu Archerri?**

Gehiegiz ez. Izenak du garrantzia beste ezertik baino gehiagok. Eleberrit beltzaren urrezko aron sinestean dut nik. Samuel Spade, Philip Marlowe edota Lew Archerren lan haletan. Pertsonaia horiek guztiak, ezberdina izanik ere, badute harremanik elkarren artean. Nire ikertzailearentzat izen bat behar nuenean, horietako baten itzulpen katalana egokia iruditu zitzaidan.

■ **Badakigu euskal idazleen artean hainbat lagun dituzula eta ezagutzen duzula euskal literatura. Bartelionatik, distantziak eskaintzen duen**

Jaume Fuster, idazle katalana.

ikuspegiak, nola ikusten duzu hemen egiten dena?

Hizkuntza dela eta, itzulpenen bidez bakarrik ezagutzen zaituzteguela da arazoa. Hala ere, bada katalanera itzultutako zenbait euskal egile, eta espainolezko zenbait bertsiore ira-kurtzen ditugu. Argitaratzaileek, ordea, markekin oinarritutela egiten dute beti lan, eta surbentzio garrantzitsurik ez baldin badago eremu urrikoko hizkuntzetako liburuak itzultzea nahikoa zaila da. Hizkuntza handietako idazle ezagunak erraz saltzen dira egun, baina eremu urrietakoak argitaratze-ara nekez ausartzen dira argitaletxeak. Hala ere, nola edo hala, ezagutzen dugu zenbait hor egiten duzuenena. Ni beti harrituta nau azken urteotako euskal narratibak zein poesiak izan duen indarrak. Idazleen arteko Galenzecak egiten hasi ginanean, idazle galiziarrek irakurriak gertutuen jadanik, ezagunak ziren. Bagenakien bazirela. Euskal dunak, ordea, ez genituen ia baturere ezagutzen, eta azken urte-

tako kontua izan da zuek ezagutzen joatea. Orduan konturatu gara euskal literatura berritu duzuela, normalea da. Literatura unibertrialean ere erakusten dizkiguten ohiko lau topikoak besterik ez ditugu ezagutzen. Idazle danimarkarrak, bat edo bi ezagutzen ditugu, baina badakigu aspian susurratuko literaturara bat badutela. Mundualizazioaren arazoa da hau, azken batean.

■ **Oso idazle ezagun batek esana da bertak ia ez duela irakurtzeko denborarik. Idazteko bakarrik omen du denbora. Zuk ere dozenaka liburu idatzi dituzenez, halakorik esan al dezakezu?**

Ez, ez. Nik badut irakurtzeko denbora. Irakurtzen ez duen idazleak, nire usiez, itxu bat bezalakoa da. Munduaren zati garrantzitsu bat galtzen du. Idazle gehienek literatura, errealitatearen azterketak eta imajinazioa lantzeko bezala. Iliteratura munduak sortua da. Ezinbesteko da irakurketa.

■ **Liburuak argitaratzeaz gain, zinema eta telebistarako gidoiak idatzi dituzu eta prentsan ere ohikoak dira zure lanak. Zein duzu gustukoena?**

Ni, funtsean, narratibalea naiz; eta erosoan narratibalea sentitzen naiz. Baina idazleak

Idazle, irakasle eta lehendakaria

IDAZLEA eta unibertitate irakaslea izateaz gainera, Katalanezko Idazleen Elkartereko lehendakaria ere bada Jaume Fuster. Arduraz hori hartu zuenerdik denbora kentzen badio ere lan horrek, gustura dabil lehendakari izan. Elkartearen 20. urteurrena dela eta, ospakizumetan dabilza bertan. Horietan bat eginez, hurrengo hilean *Hitz laguna* izeneko jardunaldiak antolatuko dituzte. «Mexiko izango dugun aurrean hizpide jardunaldi horietan, Sergio Pitol eta beste idazle garrantzitsuren bat ere etortriko da, baina baita gure ezagutu ez arren Mexikoko eremu urriko hizkuntzetan idazten duten egile garrantzitsuenak ere.»

Joxe Austin Arrieta, Fusterren laguna, ez da hartutuzen kontu horietan. «Horrelakoa da Fuster, gutxi hitz egiten eta harrimaneitarako prest dagoena. Oso jatorria. Izaniti duen *Beirazko giltzak* liburari dagokionez, Arrietak Fusterren esitloa nabarmendu nahi izan digu: «Ongi eta, era berean, zuzen idazten du. Irakurtteraz da hasieratik amateraraino. Anaitzeko, gurean nobelarekin alderatuzkotan nor apuruko ligunek galdetu ditugunean, ez dagoela Fusterren partekorik esan digu idazle domostharrik.»

bat eta bera dela usie dit. Norako edo non idazten duen, aldatatek bere azaleko lana, ordonadorez edota bolalunaz idaztean bezala, baina idazle bera da. Zenbat gidoitan, ezarriko baldintzen arabera mugitzen garen, mugak ditugu eta prentsa lanek ere, ohiki, ez dituzte zerikusirik eleberrit baten funtsa delan sorkuntzarikin. Baina idazle bera da.

■ **Zerk bultzatzen zaitu dozenaka liburu idatzi eta horietan jarraitzen?**

Profesionalitateak. Batetik idaztearren beharra dago, komunikatu beharrena da. Besteetik, ordea, besterik egiten ez jakitea dago. Zenbat liburu argitaratu eta besterik egiten ez dakizunean argitaletxeak zure ganean daude beti. Nahikoa da urtebete ezert argitaratu gabe egotea guztiak ganean izateko. Idatzi nahiaeren eta esateko guztiak idaztearen gainetik, askotan, materiala eskatzen dizun erregimen komertziala dago. x

■ **Bort** eta tra bakera b dlo Urtz trak ber Min egi hitzek, e eixearre euskal i kadako tako bat erantzur zarete l demokren kriti bitartee liburuai aurrera tzeko ar Demokrtak diren trik salb txe a. C gutxiak gazteare hizkuntz forma, ir eta menu zenbait h betitokoe bere horri

Askoz Urtutko Lehen p du: «Bizi katuta de nean biz izateko» euskal g da orria

■ **Akats h** da gutxi e klan», esan handi bat ditzute G buru hon erraza delo dira azba orrialdeet nahi duert larrak bes lan honet zuhaitz g di-bularra *Lurra zoz* pean, baste euri-olhan ri azidoda a hurren. H hurren. H planetaren kigan eran tarako. Luu mehatxunri tzen zaizkig Leheneg hedapena desegertu t tzen diren de. Deseritu la badakig berez gertia lehen atal h lurra nola e eta hedape

Liburatarra

◆ **Roberto Bolaño** ◆ 'Llamadas telefónicas' liburuaren egilea

«Liburu bakoitza telefono bat da»

Bost eleberrri eta bost poesia libururen egilea da Roberto Bolaño, 1953an Txileko Santiagon jaioa idazlea. Eleberririk bezala, ipuinekin ere hainbat sari irabazi ditu, hala nola Donostia Hiria saria. Literatura idaztea du ogibide bakarra, eta, azken hogeit urteotan Gironako Blanes herrian bizi bada ere, Txileko idazle handienetako bat dela diote kritikoeak.

Garikoitz Berasaluze / Donostia

HIRU ataletan sailkatuta, hama-lau ipuin bildu ditu Bolaño oraintsu argitaratutako Llamadas telefónicas (Telefono deiak) - Anagrama, 1997 - liburuan.

■ **Liburu bakoitza telefono bat dela esan al daiteke?**

Bai, noski. Idazleak dela egiten du eta irakurleak erantzun, bai. Batzuetan telefonoa baino gehiago ouija taula bat da, bai-na, azken batean, komunikabide bat da, tam-tam bat edota telefono bat izan daitekeen bezala. La-sai esan daiteke liburu bakoitza telefono bat dela.

■ **Liburuko alpamen bat gogoratuz, literatura, bakoitzak duen alkoholiko anonimoen kluba, sendo heit dakiokeen zerbait dela esango al zenuke?**

Ez, ez. Literatura ez da bakoitzak duen alkoholiko anonimoen kluba. Literatura ofizio bakartia dela uste dut. Ixkuraz beti portotera kondanatu dagoen ofizioa. Idazleak duen guztia ematen du bere liburuetan, poema bakoitzean eta askotan bizia ere gaitzen du horretan. Eta hori, zertarako? Balizko hilezkortasun bat lortzeko? Hilezkortasunik ez dago. Buruan gutxieneko argia duen edozein idazleak badaki egunen batean Shakespeareren obrak amaitu egingo direla eta Shakespear e eta Cervantes giza-kien memoriatik kanpo geratuko direla. Gizakiak girakien memoriatik kanpo geldituko dira. Gizakia, finean, desagertzera kondanatu dagoen espezie bat da. Eguzkia desagertuko bada, nola arrai ez gara desagertuko gizakio? Eta, hala ere, ahaleginak traupen jakina izango duela jakinik amesten jarraitzen du idazleak, nolabait bere tribuaren hizkuntza itzuliz.

■ **Azken liburu honetan bigarren mailako hiritarrek hartu dute pertsonaia nagusien lekua: ibiltariek, idazle frustratuek,**

LAUTARO BOLAÑO

aktorea pornoek edota buhameek. Literatura idazteko lagun hobek al dira horrelako pertsonaiak?

Bai, zailantzarik gabe. Muturreko bizitzak beti dira literarioak eta testuratzeko aberatsagoak. Baina hau idazle bakoitzaren araberakoa da, noski. Badira ohiko hiritarrak gogoko dituzten idazleak. Nik pertsonaia mitikoak, erradikalak ditut gogoko.

■ **Liburu honetako ipuinotan baidira zerbait pertsonaia Txilen jaio eta, halaber, beti Bartzelonan topo egiten dituenak. Roberto Bolaño-ek zerbait dute pertsonaia hauek?**

Askok. Nire literatura autobiografikoa da oro har eta beretako istorioak kontatzen ditut. Gero dator prozesu literarioa, ipuin bakoitzak eakutuan dituen joko literarioak osatzen. Baina ipuinaren oinarria ia beti gertaeraren errealia da. Baita ipuin arraroenaren oinarria ere. Ikusi eta ezagutu ditudan gertaerak hartzen ditut ardatz bezala, eta literaturarekin osatzen dut ifrentzia, txanponaren beste alde.

■ **Detektibeak izeneko ipuina, hasieratik bukataraino elkartriketaz osatua dago, baina antzerkitik nabihoka urrun. Artikela berezia izan al da zuretzat ipuin hau?**

Begira, Detektibeak izeneko ipuina esan berrit dugunarekin bat dator. Erabat autobiografi-

«Nire literatura autobiografikoa da oro har, eta beretako istorioak kontatzen ditut. Gero dator prozesu literarioa, ipuin bakoitzak eakutuan dituen joko literarioak osatzen»

koa da, gainontzeko beste ipuinak bezala. Detektibeak ipuinaren asmoa, bi ahots bakarrik ematen diren ipuina sortzea zen. Hogeit urte eta gero gertaera jaiberen arteko (ipuin honetan, eskolakide izandako bi detektibeak, hogeit urte lehenago konmisariara iritsi berriak ziren preso politikoek artean bien gelakide izandako lagun bat ezagutu zutenkoa gogoratzen dute, elkartriketara bitti baten bidez).

■ **Barkatu Roberto, detektibeak izan al zinen?**

Ez. Preso politikoa izan nintzen. Eroen arteko elkartriketada detektiben arteko hau. Txileko poesian egin den zerbaiten antzekoa da. Saranguaco detektiben diogu honi Txilen. Bi hiztunen arteko elkartriketek osatzen dituzte estufak. Eroen arteko elkartriketak dira. Bada Nicanor Parraren olerki bat, Saranguaco izeneko, eta nire ipuin hau poe-

ma haren erritimoa jarraitzen saiatzen da, baina, argumentua, kontatzen dena, erabat erreala da. Ni, 1973an Txilen axiloiotua nengoenean, ipuineko preso politikoak bezala axiloiotak gintuzten gimnasioan bueltaka nembilela, detektibe bat agertu zen eta esan zidan: «Bolaño, ez al nauzu ezagutzen?». «Ez, jauna», erantzun nion. «Kabroi haiei jaunak hitz egin behar baikenien», baina berak nor zen esan zidanean ezagutu nuen hamabost urte nituela Mexikora joan baino lehen nire ikaskidea izan zen hura. Nire ipuinean bezala, detektibeari esker inkomunikazio egoera hautsi eta atera ahal izan nintzen handik. Ipuinean gertatzen den bezalaxe. Handik atera nintzenean Txiletik alde egin nuen eta Mexikora itzuli nintzen.

■ **Liburuetara itzuliz, bost eleberrri eta bost poesia liburu dituztu argitaratuak. Galdere arrunta da, baina, zein genero duzu gustukoagoa?**

Genero bat baino gehiago bilitzen duen lana dut gogoko. Diziplinariako generoa. Eltze beraren barruan genero ezberdinak nahastu eta generoekin jolaslea atsegin dut.

■ **Badirudi telefonoak liburuak baino errazago saltzen direla.**

Bai, bai. Hala dela iruditzen zait niri ere. Ziur askoz errazago dela telefono bat saltzea liburu bat saltzea baino. Liburu

Pertsonaiak

bezalako idazlea

ROBERTO BOLAÑO*K Llamadas telefónicas* liburuan bildu dituen pertsonaia askok egilearen antza dute, eta egileak, era berean, asmatu dituen pertsonaien antza du. Bolaño berak esan digu literatura dueia ogibide eta bertatik bizi dela, baina, hori bai, gaizki. «Idazle profesionala naz ez literatura bizi naz. Baina oso gaizki. Behartsuen moduan bizi nazela esatera ez nintzateke ausartuko, baina ongi ez naz bizi behintzat».

Hala dabilza liburuaren lehen atalera biltzen dituen pertsonaiak ere, guztiak literatura eremu komunera dutea.

Harkatuz Canonren *Telefono katolatu* (Alberdania, 1997) irakurri ostean iritsi zaigu eskuartera Bolaño-aren *Llamadas telefónicas* eta jehena bezain harigarrira izan da bigarrena ere. Kritikak ez dio alferrik Bolaño literatura hegoalde-merkatarrak egun duen idazle handienetako bat dela. Ohiko kale eta herritan dabilzan pertsonatek sortzen dituzten ezohiko egoerak testuratzten maitsua da txiletarra, eta, horretarako, elementu literarioekin betetzen ditu orrialdeak. Honela, elurra, alkohola, idazleak, ibiltariek, aktorea pornoak, detektibeak, buhameak eta deserrotuak bihurtzen dira hamaia telefono hauen zerbiakiriak.

ere telefono mugikorrek bezala edonorera eraman daiteke, baina jendeak nahiago ditu telefonoak erosi liburuak baino.

■ **Zure ogibidea literatura idaztea da. Gero, egiten dazun hori literatura txiletarra, espainiarra edota katalana bezala saltzea zer inbiduzen zaizu?**

Nik gaztelamiaz idazten dut eta nire literatura gaztelamiaz idatzitako literatura da. Espainian, Mexikon edota beste etozein herritan idatzi arren. Nire benetako etxea literatura da. Eraginei dagokienez, esaterako, frantsesez idatzitako literaturak askoz eragin handiago izan du nire lanetan gaztelamiaz idatzitako baino. Hurbilagokoak ditut frantsesez idatzi duten hainbat egile gaztelamiaz idatzi dutenak baino. Hala ere, harreman estua dut egile hegoaldeko askorekin eta baita espainiarrekin ere. Baina hizkuntzak hizkuntza, nire etxea literatura da. x

■ **Du** idazle txex bihurtze: H kont ipun lxeak ditu. **alabe** na m Urre labur lan b en ja hau tsual Al rantz egim Eia lu tu er ra- lan e kuts aurr ko i dag abel dute ben erre biddi Ostre takon Z hon Zer gazte izak

i l u r a t u r a

Rui Knopfli, Mozambiketik Europara

Iragan astean hil zen 65 urte zituela Afrikan portugesez idatzitako poesiarren egile ezagunenetakoa bat

A izakia berrien zain egoten gara ohiko Afrikako literaturan hizpide hartzeko, eta aurreko astean, tristea bazen ere, aitakia ezin hobea iritsi zitzaigun ohiko albisteen artean. Izan ere, Rui Knopfli poeta mozambiketarra Eguberri egunean hil zen, Lisboan, 65 urte zituela. Rui Knopfli poetaren bizitzari eta lanei buruzko argibideak aurkitzea ez da batere erraza, baina Afrikako literatura pixka bat gehiago ezagutzeko balio dezake behintzat blaketak.

Garikoitz Berasaluze / Donostia

OHIKO hoztasuna zuen urteko azken osutiralean erredakziora iritsi zen tele tipo hark. Rui Knopfli poeta lusoz-mozambiketarra Eguberri egunean hil zen Lisboan 65 urte zituela, gaxoia sun luze baten ondorioz. Knopfli 1932an jaio zen Inhambane-n, Mozambike hegaldako kostaldean. Lourenço Marques-en, egungo Maputo- eta Hego Afrikari ikasi zuen, eta portugesa oinarri duen afrikar literaturaren egile handien arteko bat bezala nabarmentu zen. Hogei urte inguru zituela agertu zen haren izena lehen aldiz literaturan. *Noticias do Bloqueio* aldizkarian poemak argitaratu zituenen, Gero literatura eta zinema kritikak idatzi zituen Mozambikeko egunkarietan. Lisboara joan zen bizitzera lehenik eta Londresera gero. Bertan, bi hamarkada egintzen Portugalgo enbaxadan lanean. Bere liburuen artean, *beritz, O Pais dos Outros*, *Reino Submarino* eta *Mangas Verdes com Sal* dira ezagunenak.

Egunkarietx ere, noski, ez zioten tele tipok zioenari ezter gehitu. Liburutegietauk igaro ondoren, berriz, azken aldian ohi be-

zala Internet izan da argibideak eskaintzeko prest azaldu dena.

Joaquim Folek portugesez aurkeztzen duen *Autores Africanos. Do Rovuma ao Maputo* orrialdeak, esaterako, Mozambikeko bederati idazleren datuak eta testuak biltzen ditu. Sebastiao Alves, Carlos Cardoso, Mia Couto, Jose Craveirinha, Rafael Knepe, Orlando Mendes, Malangatana Ngwenya, Isaac Zita eta Rui Knopfli dira bederati idazleak eta hainbat argibide lor daitezke orrialde horretan.

Hala ere, portugesez idazten duten idazleak dira hauek, eta ez Mozambiken dauden eremu urriko hizkuntzetan. Hala nola, «ezin mintza gaitzeko literatura mozambiketarrak», esan zuen bein Mia Coutok elkarrizketa batean, «agian literatura mozambiketarrak buruz hitz egin behariko balenuek. Agian zerbait ezaguri identifikatu ditzakegu-eta shon literaturaz -nahiz eta hizkuntza horretan idatziako liburuak guxi izan-, edo maconde literaturaz edo maconde literaturaz.

Hala ere, egia esateko, oso gutxi dira bertako hizkuntzez idazten dutenak. Horrek ez du esan nahi bertako hizkuntzetan ida-

Rui Knopflik gogoa du Mozambikeko errealtatea bere liburuetan.

M. KOBAYASHI

tzitako literaturari babes politikorik ematen ez zetonik, alde-rantziz, diskriminazio positiboa egiten baita, hainbeste ezan pternalista eta dena bihurtzen den.

Baina, bestalde, Mozambikeren argitaratuko diren liburuak Maputon erabakitzeko dira, eta Maputon arabaki eta kritika egiten duten irakurle taldeek ez daukate nahikoa kompetentzia bertako hizkuntzetan eginko literatura kritikatzeko.

Portugesez idazten dutenen artean ere, Foleren orrialdean bereiz daitezke. Mozambike kolonia portugesa zenean kolonialismoarekiko erresistentzia sartimendua herriaren baitan erro-

turik zegoen, eta garai hartan munduaren bi ikuspegi eberdin hartu zituen literaturak: europarra eta afrikarra. Ikuspegi europarra hartu zuen aintzat Orlando Mendes eta Rui Knopflik eta ikuspegi afrikarraren oinarriak zutitu zituztenen aitzindarria izan zen Jose Craveirinha.

Sustrai afrikarrak • Rui Knopfli-ren benetako izena Rui Manuel Correia Knopfli zen eta 1932ko abuztuaren 10ean jaio zen. Mozambike 1975ean utzi zuen eta tugaldarra lortu bazuen ere, berre susstrai afrikarrak beti izan zituen kontuan. Europako hainbat egunkari eta aldizkarietan lagundu zuen luzaeran. Gannon-

tzean, Joaquim Falek Interneten duen orriak zenbait liburuaren izena besterik ez du ematen, *Alfha de Próspero* edota *O Escriba Accorçado*, kasu.

Alfa, hil berria den poetaren argibide gehiago bada sarean baren. Knopflik 1982an argitaratu zuen *Memória Consentida*. *20 Anos de Poesia* (1959-1979) liburuak, esaterako, badu orrialde bat eta bertan idazlearen literaturaren inguruko zenbait azalpen ematen dira, bere ironia eta poesia diskurtsiboaren ezaugarriak nabarmentuz. Antonio Manuel Hespánha-k zuzentzen duen *Oceanos* aldizkari mozambiketarrak sarean dituen orrialdeetan ere topa daitezke Knopfli buruzko alpainak. X

iritziak

Antonio Manuel Hespánha

«Mozambikeko 'Oceanos' aldizkariko zuzendaria

BEHARBADA munduko leku guztiek baduie begiradten zaien modura ego-kitzeko berezkitasun berezia. Mozambikek badu, ziturrenik, idatzi zaitz-kion testuek osatu duen argazkian, plastizitate hori. Emozio eta memoria guztientzat asmo egokia izan da, gure kultura literarioarentzat lanabes izan diren lekukotasunak besterik izan ez baditu ere orobat. Paisaia guztiek bezala, giza zein naturalak izan, azkenean, gehiago du kulturatik naturatik baino. Camoes izan zen, orrialdeetara eramandako emozio europarren askatze honekin, ezusteko eta garairaz kanpoko aitzindaria. Arrazoiak arrotz, ez zen gustukoa izan. Eugenio Lisboak dioen bezala, nahiez igaroz zen hementik, benetako eta beharrezko eskala txiki honetatik. Islatu zuen guztia hori izan zen zehazki, Goa edo Lisboaren kosmopolitismoa

gogoko zuenaren zain egote monotonoa.

Jadanik historia kolonialaren garaia, harrera eta festa ofizialen metismo europarrak -hemen Antonio Sopak gogoratu duenak- leku ezaren estatutua nabarmentzen zion herri honi. Lisboan baleude bezala egiten zitzaien harrera jendeari eta Lisboan bagaunde bezala dantzari eta hitz egiten zen, handik 20.000 legoatara egonik ere. Honetan, distantziaren espazioan, paisaian, leku eta jendeen arimetan -itsutze autista honetan, azken ehun eta berrogeita hamar urteetako europar kolonialismoa aurrekoa baino dramatikoki etnozentrismoa izan zen. Aurreko kolonialismoak behintzat ezberdintasuna omentzen zuen, nahiz eta hori eztabaidatzeko eta, eztabaida faltan, sunstutzeko itzakia besterik ez izan.

Herria, ordea, Jorge de Sena edota Rui Knopflientzat lekua izan zitekeen, leku liluragarria gainera.

80ko hamarkadatik aurrera, Mozambike Ozeano Indikoko bidaiari historiko-kulturalen nahiaezko erisferentzia bilakatu zen. Leku hau baké, eta harmonia lurraldea ez beste denetik izan zela bazekien, Aie bakoitzak eridegoak banandu zituen, dorre edo begiraleku bakoitzak mehatxu eta irainak oihukatuz, eta arkupe bakoitzak galzki-uleriak entzun. Zorixarrez, kulturaren arteko bizikidetzaz ez da, oraingoz behintzat, gizakien artean berezkoa. Hekuntzaren, senitimen-duen, adimenaren eta literaturaren emaitza landua da. Sasoi eta leku guztiak ez dira bizikidetzaz honen laguntzaileak izan. Ezta Mozambike ere. Meskita sunstisuek, hiri bananduek eta gure idazlearen liburuak baduie zer esan-

Mozambike, aniztasunaren sintesia

nik horrezaz guztiaz, konpontzeko illusio guztiak irrealistak izan dira, frustantzeak eta, horregatik, arriskutsuak. Mozambike bezalako lurraldeak ez dira izan bizikidetzaren lekukoak. Gaur egun ere, gure artean egiten den literaturaren azalpen den bezala, bada artean duen tentsiorik. Bai biztanlearen artean eta baita giroan ere. Mozambikek ezagutzen duen bakera eta hoi inguratzen duen gerran. Batzuen memoriaren eta bestearen liburuaren artean. Baina bizizi izan diren eta memoria duten leku guztiek bezala, gizakien arteko politonaren isla ere izan daitezke Mozambike. Poema ezberdin eta paraleloak, gatazka leku berean eta ezberdin bizi izan duenak horren lekuko dira. Eta gure artean, herria, literatura, zentzu horretan aniztasunaren sintesia dira, eleberririk eta poema liburuak erakusten dituguten moduan. X

■ **Nekaz topa** nako Grahari izen ez duen literatura lehenik ere ez irria bageneri tean literaturaren gennuean a gennuen Greel haren Giza Pena. Guztia, na. Beharbadadugu *Literatura* dumana Giza tu berri dela, eneren liburu kurtzeko irri irakurri genn euskaraz ere Giza Faktorek Zazpi urte la. Baina haitaupadak abaztuzxegoz zalantzarik, beraz, lbazter eskaintzen d getesak met duen egile l izan dena g irakurtzeko lana gehiegi narenzitatela haren itzalea batekoa ikur tatean, ment literaturan, muel Beckett llen ondotik l nuen laugarrene.

■ **Amaitu b** paldian ez eman dio Ch rlik utzi zuen tzaile ezagur getia hamar hainbat lek goratu izan Cheren biz Urrian, eraili turatu ahalizaldia, n prentsa art rnak erruz e lan argitarat rak bildu et eta hamarka lekuko, espas ez.

■ **Euskaraz,** rogotiak idad lexeak argit izan da bakat an, ezin esan ten maila em ren bizitza, i ibilera guztia buru lodiko izango, zbur gortaren asr

Lurra

◆ Valenti Puig ◆ 1998ko Josep Pla sarriaren irabazlea

«Pla frankistarena ez dakit norik asmatu zuen»

Valenti Puig eta Lucia Exebarria izan dira aurreten batera eman ohi diren Josep Pla eta Nadal literatura sarrien irabazleak hurrenez hurren. Espainolez idatzitako 364 eleberrien artean nagusitu da Exebarriaren *Beatriz y los cuervos celestes* lana. Katalanez idatzitako prosa liburuak jasotzen duten sari garrantzitsuenetakoa bat, berriz, Valenti Puig mallorkarraren *L'ome de l'abric* saiakerak eskuratu du.

Garikoitz Berrasaluz / Donostia

ASTEAZKENEAN, sarriaren berriz izan eta hurrengo egunean, hitz egin genuen Valenti Puigekin. Gustura zegoela nabari zitzaion 1949an Palman jaiotako eleberrigile eta literatura kritikoa hont. Zazpi urte zituela, aitarakin lehengusu baten ezkontzara zihobala, beroki handi bat zerman gizon bat ezagutu zuen trenean: Josep Pla. Gizon harekiko jakinmina areagotuz joan zitzaion bizitzan barrena, eta, egun, Plaren obra eta bizitzaren ezagutze handienetako bat da Puig.

■ **Amaitu berri den Pla urtean ezkuntan geratu den Josep Plaren alderdia erakusten duzue saiakera honetan. Zuk ezagutu arren, ezkuntan zegoen alderdi hori plazaratzeko aukera eman dizu sariak.**

Bai, eta horrek garrantzia du zalantzarik gabe. Saria karamola antzekoa izan da. Plari buruzko liburu batekin Pla sarria irabazi baitu Pla urtearen amaieran. Espainiara ere entzute handiko jendeek osatu dute, eta badut, beraz, gustura egoteko arrazoirik. Zuk diozunak ere, noski, badu bere garrantzia. Nire lan honen helburuetako bat Plaren alderdi guztiak erakustea da, baita ezkuntan utzi dituztenak ere, eta lan horretan oso

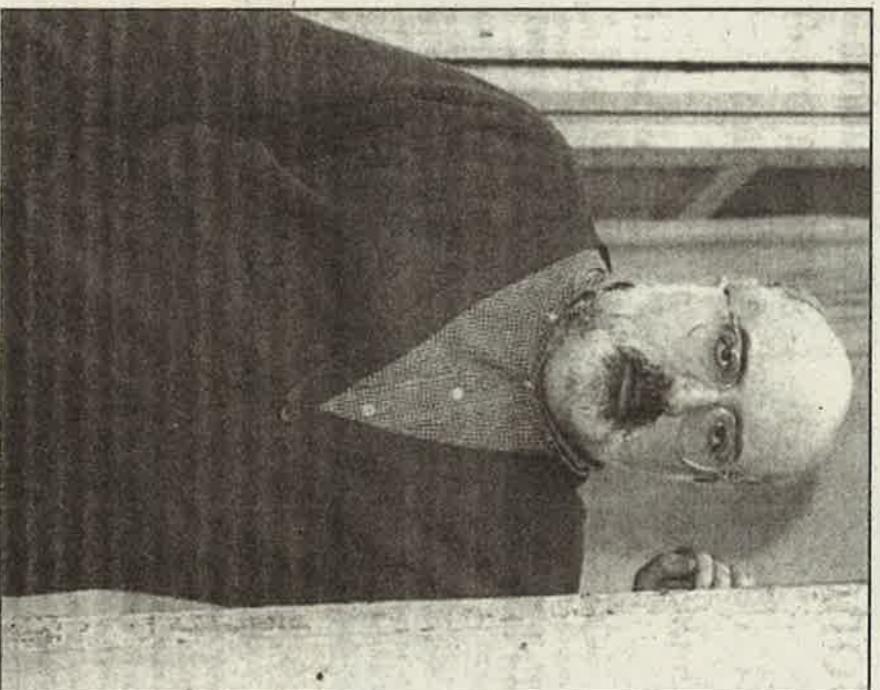
balagaria izango zait zurrerik sari hau irabazi izana.

■ **Pla gogoratzean Txapela zerman gizon zirikoaaren irudia gehiegi erabili izana ere salatzzen duzu liburuan.**

Bai, txapela daraman gizon hori zirikoa gain, errukiorra ere izan baitaiteke era berean. Ezkorra eta sentimental, edo memorialista eta narratzailea izan daitekeen moduan. Azken buruan, idazle handi oro bezala, konplexutasun moral, psikologiko eta estetiko handikoa baita Josep Pla ere. Eta, batzuetan, haren inuadi bat gogoratzen ditugute etengabe, besteak baztertzuz.

■ **Zazpi urte zenituela ikusi zenuen Pla lehenengoz. Irakurle eta idazle bezala, zehabterainoko garrantzia izan du zuretzat Pla bezalako egile handi bat aurrez aurre ezagutuz izanank?**

Niretzat behintzat, handia. Nola edo hala, katalanez zerbit idazten baldin badakit, bera izan da erakutsi didana. Nik ez dut beste maisurik izan, eta, zalantzarik gabe, niretzat onena da. Gainera, idazle bat irakurtzen ikastea, pentsatzen ikastea ere bada. Nola bait idazle horren ikuskerara hurbiltzen baitzara eta haren pentsamendua ulertu. Beste kontu bat da harekin bat egitearena, baina ulertu behintzat egiten da. Idazle baten lan

Valenti Puig Pla sarria jaso berriean.

oso irakurritz, ezbarrik gabe, haren mundu ikuskera antzeman eta uler daiteke. Horregatik diot nik Josep Pla maisua dela idazketaren eta bizitzaren artean. Plak, azken batean, inguruko gauza asko -patsaia, bizitza, emakumeak, politika,....- beste modu batera ikusten laguntzen du. Heri txikiak duten abantailetakoa bat da horrelako gizon-emakumeak aurrez aurre ezagutzeko aukera #aitea, eta, horretan behintzat, zuek eta guk badugu zer bait

gure alde. ■ **Besteak beste literatura kritikak idazten ere bazabiltza. Kritikoaeren boterea esamesugaritan aipatzen da. Sinesen al duzu botere horretan?** Baita zera ere! Sinesgarritasun eskasa eta oso botere gutxi dugula iruditzen zait niri. Ez dakit zer gertatzen den, baina liburu bat gorai patzen dudana bakoitzean ez da batere salzen, eta zorrotzi kritikatzeko ditudan liburuak, aldez, oso ongi salzen dira. Zer bait ez dabil ongi

BARTZELONA eta Madrit-
go hainbat hedabideren
dei eta gauderen artean ja-
so zuen gurea ere sarria
jaso eta hurrengo egune-
an, asteazkenean, Valenti
Puigek. «Euskal Herri-
tik?» esan zigun, nondik
deitzen genion galdetuz,
eta berhala erantsi zuen
«Plak Euskal Herria oso
ongi ezagutzen zuen. Be-
reziak zuten harentzat
zuen paisaia eta sukaldar-
ritza. Oso gogokoak zi-
tuen biak eta zuen sukaldar-
dea asko goretzen zuen.
Estatuko sukaldarritza
onena, ezbarrik gabe, zue-
na zela zioen.»

Gero, sari garrantzitsua

bat irabazi berri duena-
ren ohiko portasunaz
erantzun zizkigun galdet-
rak Filosofia eta Letrak
eta Ingeles Filologian li-
zentziatua den idazle, ka-
zetari eta literatur kriti-
kari mallorkarrak. Bere
esanean, gustura hartu-
ko du Josep Pla sarriari
dagozkion milioi bat peze-
ta (40.000 libera inguru),
baina garrantzitsua goa
da beretzat «amaitu berri
den Pla urtean ezkuntan
geratu dena ezagutzera
emateko aukera» irabaz-
tea. Eta, batik bat, hori
da epainaharri esker-
tzen diena. Puigen saia-
kera katalanez aurkeztu-

tako 23 lanen artean au-
keratu dute eta Merce
Rius eta Ramon Surrroca
izan dira finalistak.
Josep Pla sarria katala-
nez idatzitako prosazko
lanek irabaz dezakete.
Ohiko eleberrak gaiten-
lanek irabaz dezakete.
Izen dira eta azken urte-
tako irabazleak begiratu
gero -Pep Suñeras (*Chia á
Tombucci*) edota Miguel
de Palol (*El legislador*)-
baieztaipen hori sendotu
egin daiteke. Aurren, or-
dea, saiakera lan bat izan
da sarria eskuratu duena
eta horren garrantzia ez
zato oharakibean pasatu
irabazleari. Puigek litera-
tur kritikari modura Ka-

taluniako kulturak saia-
keraren aitorren dituen
gabeziak aipatu dizkigu,
eta, hori dela-eta, aurre-
rapausoa dela esan du
eleberrak diren aurkari
abaltisuen ondoan saiake-
ra batik irabaztea. Idazle
bezala, berriz, zera dio:
«Saiakera idatzi izan ba-
dut ere lehenago, beste
modu batekoa izan da: je-
nerkora, politiko eta
abarr. Hau idazten, berriz,
asko gozatu dut eta emai-
tza ikusita errepikatuko
asmoa dut.»
Hala ere, Puigek bada-
ki ez dela erraza izango li-
buru honekin lotu duena
lortzea. Izan ere, «Josep

Pla ezin egokiagoa zen
fundamentutzko saiakera
bat idazteko. Gauza asko
nituen, gainera, nire alde.
Hots, Pla topikoak bete du-
ten egilea da, eta nik ba-
norkien horietako asko
bertan behera uzteko da-
tiak nituela. Plaren bizi-
tza aztertuz gero, argi
ikusten da gizon handia
zela. Mende honetako
gertaeira nagusiak bizi
izan zituen, eta haiez
idatzi zuen. Plak Mussoli-
niren Italia ezagutu zuen,
eta baita Hitler eta Espar-
niako Gerra Zibila ere.
Murrerako antifasista
zen Pla, hori inork gutxi-
k gogoratzen badu ere.»

«Herri txikiak duten
abantailetakoa bat da Pla
bezalako gizon-emakume
aurrez aurre ezagutzeko
aukera izatea»
•
«Liburu bat gorai patzen
dudan bakoitzean ez du
batere saltzen, eta zorrotzi
kritikatzen ditudan
liburuak, aldez, oso ongi
saltzen dira»
•

hemen. Ziurrenik kalitatean
eta komertziala izatearen arteko
muga izango du zer ikusirik
honetan. Denok dakigu gehiegi
salzen diren liburuak ez direla,
ezta hurrik eman ere, onak.
Horregatik diot kritikak sine-
garrtasun eskasa dugula.

■ **Josep Plaren lan osoak 45
liburukitan banatuta
30.000 orrialdeetan dardelak
duak. Nola idatz dezake har-
beste norbaitek?**

Zalantzarik gabe idatzi behi-
rraren, idazteko manarren onbi-
ria da hori. Ikusten zuen gu-
tia, bururatzen zitzaion dena,
idatzi egiten zuen Plak. Horri
ulertzen da hainbeste idatzi iz-
na. Gai ontzian, noski, ezhar-
koa da. Gainera, bere obra eta
gabe gogoan zuten gizona izan
Pla, eta bere idazle bokazioak
gustura zegoen. Garrantzitsu-
zen beretzat. Hau guztia gehiegi
nabarmen ez zedin ahal egintza
zen bera txapela jantiz eta
baserriak itxurakin ibiliz hitzak
Baina, azken buruan, onen
ondoan orpoz orpo ibiltzea ze
Plaren helburua, eta zenbait
libururakin bere asmoa bete
zuen.

■ **Asko hitz egin da Plari eta
honen urte frankistei buru-
Zuk, berriz, Pla idazle bati
azola zaiuzla diozu. Gure
egun, zorritzarrez, gero et
gutiago baztertzeko da idaz-
aren ideologia honen lant
epaitzerakoan. Plareti
behintzat hori gainditza iz-
tu da, ez?**

Bai, hori egia da. Amaitu
berri den urtean Katalunian
gogoa izan dugu leku guzietan
eta zenbait hitzaldi eman behi-
rra egokitu zait. Horietan gero
ikusi dut Pla gogokoa dute
beaunaldi berriko, idazle eta
irakurle gazteek, ez dutela ino-
dik ere aintzat hartzen Plare
iragan politikoak. Ez zate baten
axola. Gazteei axola zaiena Pla-
ren obra besterik ez da, eta hori

oso sana da
gana zertan
gehiegi izko
bateran iristen
tu baldintza
dela, ni ez ne-
ados Plaz erri-
rekin. Hain z
ruaren atal
aurka Plak e
tzen dituenaa
moaren aurr
bere alderdi
baldin bada
kistarena, b
nork asmatu
zegeen zuz
Espainiako
espia gisa a
du inork fro
Beste kontr
izan zenean
agertu izana
esan Pla ir
zenik.
■ **Plaren kob
ria eta p
ren kobere
mentzen d
Ez da erri
gehiegi a
egun.**
Ez, Gero
horrelakoek
Plarengan
askotariko e
ere, aurki da
tza hau eta
aipamenak
erakusten d
30.000 orri
zituena, eta
duen hari k
aurkitzea z
egon badago,
erakustea l
dut behintz
azken batean
rentzia inlele
eta politik
dituen saiak
■ **Literatura
la, nola l
egun Katal
den literatu**
Katalunian
saiakeren g
mena du. Ba
an, badira
narratzaile g
berriak dire
errealitate b
baitzak- gurea
direnak. Poes
ra osasunitis
liburu berri
agertzen. Egi
indartsu dait
gunak, behar
beaunaldiko
dira. Perven
handi haue
desagertu da
utzi gaitu h
Dena dela, lu
izango den
berria ari da
dugu kezkatu
rik. #

■ **Besteak beste literatura kritikak idazten ere bazabiltza. Kritikoaeren boterea esamesugaritan aipatzen da. Sinesen al duzu botere horretan?** Baita zera ere! Sinesgarritasun eskasa eta oso botere gutxi dugula iruditzen zait niri. Ez dakit zer gertatzen den, baina liburu bat gorai patzen dudana bakoitzean ez da batere salzen, eta zorrotzi kritikatzeko ditudan liburuak, aldez, oso ongi salzen dira. Zer bait ez dabil ongi

Asteazkenean bete ziren ehun urte Lewis Carroll hil zenetik. Matematikari azkarra, irakaslea, argazkilaria eta idazlea izan zenaren mendeurrenak, ezinbestean, haren literatura lanak ez ezik haren oñiturak ere ekarri dizkigu gogora, eta haiak eztabaida sortu dute azken egunotan. Asko izan dira Carrolllek neskatxekiko zuen zaletasuna hizpide hartuta gehiegi idatzi dutenak. Dena dela, gehienek onartzen dute Carrollen ekarria haur-literaturan ez dela nolarrahikoa izan.

Testua: Garikoitz Berasaluze

Eztabaidaren ispiluan barrena

Astok ez badakite ere, Charles Lutwidge Dodgson izan zen Lewis Carrollen benetako izena. Literatura lanak sinatzeko orduan Lewis Carroll erabili zuen, baina, gaipiztean, jatorrizko izena izan zuen lagun eta, duela ehun urte, lurperatu zutenean ere, erabili zuten bi izenak idatzi zizkioten marmolezko guntzean. Jaiotze-erria, 1832an jaio zen, Ingalaterrako Daresburyn.

Hanabi urte zituenean hasi zen eskolara joaten, bitartean eixeak ikasi baitzituen ikasi beharrekoak. Hemezortzi urte bete zituenean, berriz, Oxford-eko Unibertsitate ezagunera heldu zen, eta bertan eman zituen ia berrogeita hamar urte. Eliza anglikanoako diakono izendatu zuten, eta Oxforden bertan hiru belau-naldi irakatsi zien matematika. Argazkilaria eta matematikari ezaguna izan zen bere garaian, baina, baita bat, Aliceren abenturak *lurralde miresgarria* eta *Ispiluan barrena* eta Alicek *han aurkitu zuena* lanei esker da ezagun.

Matematika izan zen haren denborapasa gusturikoaena. Gainera, ia bizitza guztian jokartzeko arazoak izan zituen eta, ondorioz, gau luzeak eman zituen esna, matematika buruketak buruan eta logikarekin jolasen. Carrolllek asmatuta da, besteak beste, honako arketak logiko hiru: «Zer gertatzen da beti egia dioen norbaitek «gezurra esaten ari naiz» baldin badio?». Erantzuna ez da dirudien bezain erraza (egia esaten badu, gezurra dio; gezurra badio, ez du egia esaten; ez badu

Lewis Carroll, Aliceren abenturak lurralde miresgarria liburuan egilea.

Literaturan hain ezaguna egindan Carrollen Alice pertsonaia, izatez, hezur-haragizko neskatxa izan zen. Carrolllek lagun handia zuen Liddell diakonoaren alabeta bat zehazki. Alice Liddellek berak azaldu zuen, Carroll zendu ondoren, noia sortu ziren ipuinak: «Dodgson jaunak ipuin asko erretxa aldera egiten genuen ibilaldietan kontatu zizkigun. Oxfordetik geru. Hiru ahizpek *Kontra tezaguztu istorio bat* esaten genion behin eta berritro, eta hark beti asmatzen zuen zerbait guretzat. Horrela sortu ziren Aliceren istorioak ere».

Ahozkotasunetik liburuetara

Neskatxek ahoz kontatu ohi zizkien istorioak idatzi eta argitara-

Manu Lopez Gaseni

Lewis Carroll-en heriotzaren urtemugaren aitzakian

Illek berak ilustratuta; ondoren, lagun batzuek bultzatuta eta elementu asko aidatuta, Aliceren abenturak lurralde miresgarria obra kanonikoa idatzi zuen, jadanik Tennenien ilustrazioekin, hainbesteko arrakastaz non lehenengo bi urteetan 13.000 ale saldu baitziren; azkenik, haurrek erabat ulertzeko moduko bertso bat idatzi zuen, *Alice haureritza* izeneko. Gainera, eta hori bai hartu garrantzi bezain traingarria Carrollen garaian, hauxe adierazi zuen gutun baten bidez: «Ziur esan dezaket liburuok ez datzamatela inolako erlijio irakaspenik; egia esanda, ez dute ezertxo ere irakasten».

Horrelako balezapena egitera ausartu

tzera ausartu zen Carroll eta, hala, 1864an argia ikusi zuen Aliceren abenturak lurralde miresgarria ezagunak. Ispiluan barrena, berriz, 1871n argitaratu zen. Bi liburuen ilustratzailea John Tenniel izan zen, eta haren marrazkiak dira nagusi garun egun ere Carrollen istorioak biltzen dituzten edizio gehienetan (euskaraz Manu Lopez Gasenik itzuli eta apalatu eta Pamielak argitaratutakoetan, esaterako). Bi liburuok ez ziren izan, ordea, istorioak bilduz Carrolllek idatzi eta plazaratu zituen bakarrak. *Istoria bituribat*, *Dortokak Aklent* esan ziona eta *Silvia eta Bruno* ere Carrollen lan ezagunak dira egun. Idatzi zituenean arteko lehen, hainbat hitz-joko, poema eta istorioz osatutako *Useful and instructive Poetry*, ordea, ez da hain ezaguna garu.

Carrollen garaia eta idatzieta-ira begiratzen duten kritikoen esanetan, egilearen ekarpen handiena moral viktoriarrek haur-literaturari ezartzen zizkion muga estuak hausti eta lanerako esparru berriak sortzea izan zen. Esparru berriak ez ezik, haur literaturan mundu berri bat sortu zuela askok alpatzen dute egunotan. Dena dela, Carrollen oñitura eta zaletasunen aurkako idatzen artean, ez da falda Carrollen literatura gogor salatzen duenik ere. Martin Gardnerrek, esaterako, hauxe idatzi zuen behin: «Aliceren abenturak lurralde miresgarria, buru eta moral sarodontu haurrek herrea helburu duen edozein liburu-egitza fondotatik kanpo egotea ezinbestekoa da».

ra eraman zuen. Haur literaturaren arloan, bereziki, kritiko britainiarrek Alice bano- lehen eta Alice-eta-gero bereizien dituzte beren azterketetan. Haur eta gazte literatura modernoko Aliceren etxeko egongelako ispiluan barrena igaro behar izan du ezinbestean. Eta hala ere, obra kanoniko oro bezala, sailkaezina da: ordua arte nagusi zen abenturen generoa fantasiar eta briantiar nonsense-az ehunduta ageri da, eta logikaz ziprztzinduta.

Nire ardurapean egon zen Aliceren euskalet bertsoa testu kanonikoaren itzulpena da, eta behar bada horregatik izan du harre- ra irregularra: gure garaian, Bloomek zioen bezala, zailtasunari beldurra diogulako haur zein helduok. Bestela ere, berriksketa bat behar duelaokan nagio; ez, batzuek egin duten bezala. *Sylvie and Bruno* eta *The hunting of the Snark* liburuak batera, benetako elementu bateragailu, irakurri gabe ere egonok gogoratzen diren benetako aurkikuntza. *Wonderland* delako. ■

■ Hasiere urak bizizakio b mundua nok elkar goen. H. H. ordea, z egia eta Gura eta, gazte ren eran Batei zuen, uen, bat frog ta zuela tua berr ra zen. l. Han, zuen to ziak ipu zion ma

■ Ehun wis Car dia iza samari zenbak nik: bi 1891 baten a berak t izenak Charlele wis-Ca Bertt gunen ralde trena, t buru g Gainer

heriot